

ВИКЛАДАННЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН ЯК ЧИННИК ОСОБИСТІСНОГО Й ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ: МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ

Княжева І. А.

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки

Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
ORCID ID: 0000-0001-8395-6902

У статті досліджується роль викладання психолого-педагогічних дисциплін у закладах вищої освіти як ключового чинника особистісного й професійного зростання майбутніх педагогів. Акцентовується увага на методичному аспекті освітнього процесу, що включає формування методичної культури викладачів і студентів, удосконалення навчальних технологій та інноваційних підходів до організації навчання. Проаналізовано сутність і змістові домінанти методичної підготовки майбутніх педагогів, а також основні функції освітніх компонентів психолого-педагогічного циклу, які забезпечують ефективність навчального процесу (практико-організаційну, інформаційну, прогностичну, евристичну). Доведено, що методична діяльність педагога є цілісною, динамічною системою, що розвивається за власною внутрішньою логікою та постійно трансформується під впливом професійного досвіду. Вона є формою усвідомленої педагогічної рефлексії, що поєднує знання освітніх закономірностей із прагненням до вдосконалення змісту, форм і технологій навчання. Вона включає цільовий, організаційний, діагностичний і результативний складники. Схарактеризовано форми методичної діяльності (навчально-методичну, науково-методичну, організаційно-методичну) та їх функційне призначення. Окреслено новітній технологічно-методичний інструментарій, надано практичні рекомендації щодо створення умов для формування системи методичної діяльності викладачів, спрямованої на активізацію особистісного потенціалу та професійного зростання здобувачів освіти. Вивчено досвід провідних університетів світу, зокрема в аспекті міждисциплінарності, орієнтації на потреби здобувачів освіти, розвитку критичного мислення й застосування інноваційних педагогічних технологій.

Ключові слова: викладання, психолого-педагогічні дисципліни, інноваційні педагогічні технології, здобувачі освіти, особистісне й професійне зростання, методична діяльність, методична культура, майбутні педагоги, методична підготовка, освітні компоненти, технологічно-методичний інструментарій, освітній процес, заклади освіти.

Knyazheva I. A. Teaching of psychological and pedagogical disciplines as a factor of personal and professional growth of future educators: methodical aspect

The article explores the role of teaching psychological and pedagogical disciplines in higher education institutions as a key factor in the personal and professional growth of future educators. Particular attention is paid to the methodological aspect of the educational process, which encompasses the development of methodological culture among both lecturers and students, the improvement of teaching technologies, and the implementation of innovative approaches to learning. The study analyzes the essence and core components of the methodological training of future teachers, as well as the main functions of the educational components within the psychological and pedagogical cycle that ensure the effectiveness of the learning process (practical-organizational, informational, prognostic, and heuristic). It is substantiated that the methodological activity of a university lecturer is a holistic and dynamic system that develops according to its own internal logic and is continuously shaped by professional experience. It represents a form of conscious pedagogical reflection that integrates an understanding of educational patterns with a commitment to enhancing the content, methods, and technologies of instruction. The article outlines the structural elements of this activity (goal-setting, organizational, diagnostic, and result-oriented) and characterizes its key forms – educational-methodological, scientific-methodological, and organizational-methodological – along with their functional purpose. The study presents a set of modern technological and methodological tools and offers practical recommendations for creating conditions that support the development of a methodological system aimed at fostering the personal potential and professional growth of students. It also examines the experience

of leading global universities, particularly in terms of interdisciplinarity, learner-centered approaches, the cultivation of critical thinking, and the use of innovative pedagogical technologies.

Keywords: *teaching, psychological and pedagogical disciplines, innovative pedagogical technologies, students, personal and professional growth, methodological activity, future educators, methodical training, methodical culture educational components, technological and methodological tools, educational process, educational institutions.*

Вступ. Сьогодні висуває нові вимоги до системи освіти, зокрема вищої педагогічної, орієнтуючи її на активізацію внутрішніх ресурсів особистості майбутнього педагога, формування його здатності до самостійного мислення, відповідального прийняття рішень, професійного самоствердження, особистісного й професійного зростання в умовах динамічного соціокультурного середовища. Освітній процес у педагогічному університеті покликаний створити умови для реалізації цих нагальних завдань. Особливої ваги в цьому контексті набуває викладання психолого-педагогічних дисциплін, оскільки саме вони формують основи педагогічного світогляду, забезпечують розуміння психологічної природи навчання й виховання, а також сприяють становленню професійної компетентності, комунікативної чутливості й ціннісної орієнтації майбутнього фахівця. Нормативні документи, що визначають стратегічні напрями розвитку освіти в Україні, зокрема Закон України «Про вищу освіту», Стратегія розвитку вищої освіти України на 2022–2032 роки, Концепція розвитку педагогічної освіти тощо, чітко артикулюють важливість створення умов для особистісного й професійного зростання здобувачів освіти. Викладання психолого-педагогічних дисциплін за умови його методичної осмисленості й новаторського підходу здатне забезпечити саме ті внутрішні зрушення у свідомості студента, які визначають вектор його подальшого професійного зростання. Отже, оновлення методичних засад викладання психолого-педагогічних дисциплін є не лише актуальним, а й стратегічно необхідним кроком для формування педагога нової генерації: освіченого, емоційно зрілого, рефлексивного, здатного ефективно й компетентно діяти в умовах постійних змін і формувати розвивальне освітнє середовище.

Метою і завданнями статті є обґрунтування ролі викладання психолого-педагогічних дисциплін у ЗВО як ключового чинника особис-

тісного й професійного зростання майбутніх педагогів, актуалізація методичного аспекту цього процесу, визначення його сутності та змістових домінант, аналіз основних функцій освітніх компонентів психолого-педагогічного циклу, особливостей методичної підготовки, а також вивчення прогресивних підходів до організації викладання психолого-педагогічних дисциплін у провідних університетах світу.

Методи та методики дослідження. У дослідженні застосовано методи аналізу, синтезу, узагальнення, порівняння, систематизації, інтерпретації наукових джерел, а також елементи структурно-функційного підходу.

Результати. Упродовж розвитку системи вищої освіти неодноразово підкреслювалася потреба вдосконалення підходів до викладання навчальних дисциплін. Професійна діяльність викладача закладу вищої освіти, зокрема у сфері психолого-педагогічної підготовки, на думку О. Гури, охоплює низку взаємопов'язаних компонентів, які безпосередньо сприяють як формуванню професійних компетентностей студентів, так і їхньому особистісному зростанню. У цьому контексті важливою є єдність викладання психолого-педагогічних дисциплін і наукової діяльності, що забезпечує академічну цілісність і глибину навчального процесу. Окрім того, така діяльність включає керівництво навчально-пізнавальною активністю студентів через логіку подання наукового знання, акцентування на актуальних проблемах педагогіки й психології, перспективах розвитку цих наук. Змістовним елементом професійної взаємодії є навчання майбутніх педагогів методів дослідження, організації спостереження, проведення експерименту, використання технічних засобів навчання, що сприяє не лише формуванню професійної компетентності, а й розвитку дослідницької культури. Особливої ваги набуває стимулювання самостійної навчальної діяльності студентів, що сприяє розвитку від-

повідальності, ініціативності, саморефлексії та здатності до професійного самовдосконалення. Не менш важливим складником педагогічного впливу є формування в майбутніх фахівців світоглядних орієнтирів, загальнолюдських цінностей і професійних якостей, які визначають їхню здатність до ефективної взаємодії в складному освітньому та соціокультурному середовищі [2].

Зміст і структура освітніх компонентів, що забезпечують підготовку майбутніх педагогів до здійснення викладацької діяльності, зокрема й методичної, мають бути зорієнтовані й на засвоєння методичних засад викладання, і на формування здатності до педагогічного передбачення, організації освітнього процесу, генерації нових ідей і реалізації особистісного потенціалу майбутнього викладача. Це відображається у виконанні низки взаємопов'язаних функцій. Так, практико-організаційна функція реалізується через формування в здобувачів освіти конкретних уявлень про організацію власної майбутньої професійно-педагогічної діяльності. У ході навчання студенти отримують методичні інструменти для конструювання змісту, структури й логіки освітнього процесу. Інформаційна функція полягає в забезпеченні здобувачів знаннями про нормативно-правову базу діяльності педагога, специфіку психолого-педагогічних дисциплін, методіку проектування та реалізації навчальних занять, принципи організації освітнього процесу в закладах освіти. Прогностична функція забезпечує формування здатності майбутніх педагогів передбачати результати освітньої діяльності, обирати ефективні педагогічні стратегії, прогнозувати можливі труднощі й варіанти їх подолання, оцінювати тенденції розвитку змісту освіти, оновлення дидактичного інструментарію та форм навчання. Евристична функція спрямована на розвиток педагогічного мислення, здатності до творчого пошуку, відкритості до нових ідей і підходів, внутрішньої мотивації до самореалізації в професії, що, у свою чергу, забезпечує глибшу залученість у процес професійного зростання.

Методична діяльність педагога є складною, багаторівневою системою, що функці-

онує як живий організм: із власною внутрішньою логікою, динамікою, перетвореннями й орієнтацією на розвиток. Це особлива форма професійної рефлексії, що поєднує глибоке пізнання педагогічних закономірностей із прагненням до вдосконалення освітньої практики. За своєю сутністю методична діяльність реалізується через здатність викладача критично аналізувати педагогічну реальність, бачити її як простір можливостей, у якому інструменти й методи не є застиглими шаблонами, а постійно переосмислюються й адаптуються відповідно до цілей, умов і потреб здобувачів освіти. Вона передбачає й застосування готових технологій, і проектування нових педагогічних рішень, що враховують контекст, досвід, особистісні особливості здобувачів освіти й викладача.

Структурно методична діяльність охоплює три ключові елементи. По-перше, це цільовий компонент, що виражається в прагненні створити ефективне, інноваційне, змістовне навчальне середовище. Викладач ставить перед собою завдання не лише передати знання, а й пробудити пізнавальний інтерес, ініціювати внутрішній розвиток студента, сприяти формуванню його професійної ідентичності. По-друге, організаційний компонент, що передбачає володіння методами індивідуальної та командної роботи, орієнтування в інформаційному середовищі, здатність до гнучкого планування й адаптації змісту навчання. Важливим є також діагностичний складник: викладач повинен уміти оцінювати ефективність власних методичних рішень, виявляти потребу в їх корекції або оновленні. І, нарешті, результативний компонент як створення навчальних матеріалів, програм, посібників і запуск глибинних змін у педагогічному мисленні як самого викладача, так і студентів. Зміст методичної діяльності визначається освітньою метою, фаховим рівнем, педагогічною зрілістю й ціннісними орієнтирами педагога. Її провідною метою є забезпечення навчального процесу, утілення професії в особистісну й професійну практику викладача.

У сучасних умовах розрізняють кілька форм методичної діяльності, кожна з яких має свою логіку та функційне призначення: навчально-методична діяльність орієнтована

на вдосконалення педагогічних технологій, адаптацію навчального процесу до вимог часу, створення інструментів, що забезпечують якісну реалізацію змісту освітніх програм; науково-методична діяльність передбачає вивчення, осмислення й інтеграцію передового дидактичного досвіду, розроблення й упровадження нових педагогічних стратегій, методів контролю та самоконтролю, аналіз якості підготовки майбутніх фахівців. Вона є платформою для творчого самовираження викладача як дослідника власної практики; організаційно-методична діяльність є простором для реалізації експертного потенціалу викладача, його залучення до формування освітньої політики на рівні кафедри, факультету чи закладу освіти загалом. Це діяльність, що вимагає високої самоорганізації, здатності до колективної взаємодії, стратегічного мислення й педагогічного лідерства [3].

Отже, методична робота розглядається як важливий складник професійної діяльності педагога, що передбачає цілеспрямований пошук ефективних шляхів підвищення якості освітнього процесу, модернізацію форм і методів навчання, адаптацію змісту дисциплін до потреб сучасного здобувача освіти і запитів суспільства. Підготовка до її здійснення зазвичай трактується як методична підготовка, як процес, що має поетапний характер, логіку розвитку й поступове ускладнення змісту, методів і форм. Такий підхід дає змогу описати її як дидактичну систему, що характеризується визначеною метою, змістовим наповненням, дидактичними засобами й очікуваними результатами [1]. У контексті професійної освіти важливо також розглядати методичну підготовку як системну єдність із майбутньою професійно-педагогічною діяльністю. Такий підхід передбачає орієнтацію на засвоєння методичних інструментів і формування здатності застосовувати їх у реальних педагогічних ситуаціях творчо, гнучко, з урахуванням контексту й особливостей здобувачів освіти. У цьому ж ключі методична підготовка розглядається як системоутворювальний компонент фахової підготовки педагога. Вона забезпечує знаннєвий та інструментальний базис і відображає глибші структурні елементи, а саме: педагогічне мислення, мето-

дичну культуру, рефлексивну здатність до аналізу й удосконалення власної діяльності. Як комплексна система, методична підготовка інтегрує зміст, структуру та функції фахової освіти, водночас виступаючи критерієм її ефективності [4].

Особливої значущості ця проблема набуває в контексті викладання психолого-педагогічних дисциплін, які вимагають фундаментальної теоретичної підготовки в поєднанні із забезпеченням глибокого особистісного залучення майбутніх педагогів, формування в них фахової компетентності, пізнавальної активності, рефлексивної позиції, емоційної чутливості та здатності до практичного застосування отриманих знань у професійній діяльності. У зв'язку з цим методична діяльність викладача має орієнтуватися на постійний пошук нових педагогічних засобів, методів, методик і технологій, які б сприяли якісному й ефективному особистісному та професійному зростанню майбутніх фахівців.

Удосконалення «викладання наук» у такому розумінні передбачає систематичне оновлення навчального змісту відповідно до наукових досягнень і змін у суспільстві, упровадження інноваційних освітніх технологій, інтерактивних методів, проблемного навчання, ситуаційного моделювання, інтеграції міждисциплінарних зв'язків, які орієнтуються на потреби сучасного студента і швидко змінюваний освітній простір. Серед них варто виділити технологію змішаного навчання, що поєднує традиційні очні заняття з онлайн-компонентами, даючи змогу гнучко підходити до організації освітнього процесу й урахувати індивідуальні особливості здобувачів освіти. Активно застосовується перевернуте навчання, коли теоретичний матеріал опрацьовується здобувачами самостійно, а аудиторний час використовується для практичних завдань і дискусій під керівництвом викладача. Широке поширення отримали проектно та проблемно зорієнтовані методики навчання, що передбачають роботу з реальними педагогічними ситуаціями й завданнями. У контексті формування професійних компетентностей активно застосовуються технології розвитку критичного мислення, зокрема методи дискусій, дебатів, аналізу кейсів, які стимулюють

рефлексію і глибоке осмислення навчального матеріалу. Особливе місце посідає формувальне оцінювання, що дає змогу контролювати рівень навчальних досягнень здобувачів освіти, відстежувати прогрес і коригувати навчальний процес у режимі реального часу. Важливим є використання елементів гейміфікації для підвищення мотивації студентів, залучення їх в освітній процес через ігрові методи. Усе більшу вагу набувають цифрові освітні платформи, такі як Moodle, Google Workspace for Education тощо, а також сервіси для онлайн-комунікації і створення інтерактивних завдань (Kahoot, Padlet, Zoom тощо), що забезпечують інтерактивність і можливість дистанційного навчання. Медіаосвітні технології, що включають використання відео, подкастів і цифрових симуляцій, сприяють розвитку медіаграмотності й більш глибокому засвоєнню знань. Крім того, у вітчизняних університетах усе більш популярними стають менторинг і тьюторство, що передбачають індивідуальну підтримку здобувачів освіти, створення індивідуальних освітніх траєкторій. Новітній технологічно-методичний інструментарій викладання психолого-педагогічних дисциплін формує сучасний, динамічний та адаптивний освітній процес, що відповідає запитам і потребам часу та сприяє ефективному професійному й особистісному зростанню майбутніх педагогів.

У сучасних умовах глобалізації освіти й зростання ролі міжнародних стандартів якості вищої освіти особливої ваги набуває звернення до світового досвіду викладання, зокрема у сфері психолого-педагогічної підготовки майбутніх педагогів. Ознайомлення з провідними зарубіжними практиками дає змогу не лише розширити уявлення про ефективні моделі організації навчального процесу, а й критично осмислити власну педагогічну традицію, визначити вектори її вдосконалення та інтеграції в міжнародний освітній простір. Світова практика свідчить, що викладання психолого-педагогічних дисциплін у закладах вищої освіти країн з розвиненими освітніми системами ґрунтується на низці стратегічних принципів, серед них – міждисциплінарність; орієнтація на досвід і потреби здобувача освіти; розвиток критичного й рефлексивного

мислення; акцент на професійні ситуації, що максимально наближені до реального педагогічного середовища.

Активно впроваджуються практико орієнтовані методи навчання, зокрема кейс-метод, проблемного навчання (problem-based learning), методи педагогічного коучингу, портфоліо, а також навчання на основі дослідницької діяльності (inquiry-based learning). Зокрема, Університет Монаша (Австралія) активно працює над інтеграцією психолого-педагогічних дисциплін у підготовку майбутніх педагогів. Це включає курси з розвитку психічного здоров'я, стресостійкості й академічної успішності, що сприяє формуванню комплексного підходу до підготовки педагогічних кадрів, що дає змогу майбутнім педагогам краще розуміти потреби учнів та ефективно підтримувати їхній розвиток [5]. Університет Ньюкасла (Велика Британія) активно впроваджує принципи дослідницького навчання в програму психології, створюючи середовище, де студенти з першого курсу залучаються до реальної наукової діяльності. Значну роль у цьому процесі відіграє інтеграція системи взаємного наставництва (peer mentoring), що розпочинається ще на етапі адаптації здобувачів освіти й продовжується через академічні курси з розвитку навичок навчання та дослідницької роботи, що підтримує студентів у розвитку академічної самостійності, соціальної взаємодії, рефлексії, сприяє глибшому розумінню психологічних і педагогічних дисциплін, готує їх до ефективної професійної діяльності й адаптації в динамічному освітньому середовищі [7]. Університет Гете в Франкфурті реалізує міждисциплінарний модуль для першокурсників психологічного факультету, орієнтуючись на соціальний конструктивізм і проблемно орієнтоване навчання. Програма охоплює лекції, вебкурси, практичні семінари, менторинг і групові проекти, сприяючи розвитку комунікативних, презентаційних і соціальних умінь і навичок студентів. Важливо, що навчання організоване у вигляді когерентної структури, яка поєднує елементи теоретичного викладу з емпірично обґрунтованими підходами до викладання. Особлива увага приділяється рефлексивному аналізу навчального досвіду,

активному залученню студентів до освітнього процесу й формуванню в них дослідницьких навичок. Крім того, програма спрямована на поступове занурення здобувачів освіти в академічну культуру психологічної науки, зокрема шляхом опрацювання наукових джерел, аналізу доказової бази й участі в обговореннях педагогічно значущих проблем [6]. Такий підхід сприяє усвідомленому засвоєнню знань, формуванню здатності самостійно приймати рішення, адаптуватися до складних професійних викликів, співпрацювати в команді, розв'язувати педагогічні й психологічні проблеми на міжособистісному рівні.

Залучення елементів світового досвіду до національної практики викладання психолого-педагогічних дисциплін є потужним ресурсом для модернізації змісту й методів навчання, що, у свою чергу, сприятиме створенню більш гнучкої, чутливої до змін і потреб суспільства моделі підготовки майбутніх педагогів. Не менш важливим є й розвиток академічної мобільності викладачів і студентів, участь

у міжнародних стажуваннях, спільних освітніх проєктах, що дають змогу переймати кращі практики, адаптуючи їх до конкретного культурного й педагогічного контексту.

Висновки. Отже, викладання психолого-педагогічних дисциплін у вищій освіті є ключовим чинником особистісного та професійного розвитку майбутніх педагогів. Методичний аспект цього процесу потребує постійного вдосконалення й урахування сучасних освітніх тенденцій. Визначено основні функції освітніх компонентів психолого-педагогічного циклу й особливості методичної підготовки майбутніх педагогів. Звернення до світової практики викладання психолого-педагогічних дисциплін є джерелом нових методичних і концептуальних орієнтирів, чинником розвитку інноваційної культури викладача, розширення професійного горизонту студентів, їхнього особистісного й професійного зростання та підвищення конкурентоспроможності національної педагогічної освіти.

Список використаних джерел

1. Авраменко К. Б. Методична підготовка вчителів початкових класів у педагогічних навчальних закладах України (1956–1996) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Київ, 2002. 22 с.
2. Гура О. І. Психолого-педагогічна компетентність викладача вищого навчального закладу: теоретико-методологічний аспект : монографія. Запоріжжя : ГУ «ЗІДМУ», 2006. 332 с.
3. Княжева І. А. Теоретико-методологічні засади розвитку методичної культури майбутніх викладачів педагогічних дисциплін в умовах магістратури : монографія. Одеса : ФОП Бондаренко М. О., 2014. 328 с.
4. Мороз О. Г., Падалка О. С., Юрченко В. І. Викладач вищої школи: психолого-педагогічні основи підготовки / за заг. ред. академіка О. Г. Мороза. Київ : НПУ, 2006. 208 с.
5. Arulkadacham L. Making study more human: how online education is creating powerful spaces for learning. *The Guardian*. 2024.
6. Boser J., Scherer S., Kuchta K., Wenzel S. F. C., Horz H. (2017). Empirically founded teaching in psychology – An example for the combination of evidence-based teaching and the scholarship of teaching and learning. *Psychology Learning & Teaching*. 2017. № 16 (2). P. 200–208. <https://doi.org/10.1177/1475725716686452>.
7. Rosenkranz P. Integrating Peer Mentoring into the Psychology Curriculum: from an extended induction to an academic skills course. *Psychology Learning and Teaching*, 2012. № 11 (2). P. 201–208.

References

1. Avramenko, K. B. (2002). *Metodychna pidhotovka vchyteliv pochatkovykh klasiv u pedahohichnykh navchalnykh zakladakh Ukrainy (1956–1996)* [Methodological training of primary school teachers in pedagogical educational institutions of Ukraine (1956–1996)] (Author's abstract of the dissertation for the degree of Candidate of Pedagogical Sciences, Speciality 13.00.04 "Theory and Methods of Vocational Education"). Kyiv [in Ukrainian].
2. Hura, O. I. (2006). *Psykhologopedahohichna kompetentnist vykladacha vyshchoho navchalnoho zakladu: teoretyko-metodolohichni aspekt* [Psychological and pedagogical competence of a higher education teacher: Theoretical and methodological aspect]. Zaporizhzhia: GU "ZIDMU" [in Ukrainian].
3. Knyazheva, I. A. (2014). *Teoretyko-metodolohichni zasady rozvytku metodychnoi kultury maibutnykh vykladachiv pedahohichnykh dystsyplin v umovakh mahistratury* [Theoretical and methodological foundations for the development of methodological culture of future teachers of pedagogical disciplines in master's programs]. Odessa: FOP Bondarenko M. O. [in Ukrainian].

4. Moroz, O. H., Padalka, O. S., & Yurchenko, V. I. (2006). *Vykladach vyshchoi shkoly: psykhohopedahohichni osnovy pidhotovky* [University teacher: Psychological and pedagogical foundations of training] (O. H. Moroz, Ed.). Kyiv: NPU [in Ukrainian].
5. Arulkadacham, L. (2024, March 22). Making study more human: How online education is creating powerful spaces for learning. *The Guardian*. Retrieved from <https://www.theguardian.com/education> [in English].
6. Boser, J., Scherer, S., Kuchta, K., Wenzel, S. F. C., & Horz, H. (2017). Empirically founded teaching in psychology – An example for the combination of evidence-based teaching and the scholarship of teaching and learning. *Psychology Learning & Teaching*, 16 (2), 200–208 [in English].
7. Rosenkranz, P. (2012). Integrating peer mentoring into the psychology curriculum: From an extended induction to an academic skills course. *Psychology Learning and Teaching*, 11 (2), 201–208 [in English].

Надійшла 05.08.2025

Прийнята 04.09.2025

Опублікована 15.10.2025